

УДК 94:355(497.12)“1918/1919”

К. В. Мальшина

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОВІНЦІЙНОГО УРЯДУ СЛОВЕНІЇ З УПРАВЛІННЯ ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ НА РУБЕЖІ 1918/1919 рр.

Стаття присвячена питанням управління словенськими збройними силами під проводом Провінційного уряду Словенії у складі Держави СХС. Висвітлюються особливості адміністративного становища та кордонів Словенії у складі Королівства СХС, форми роботи уряду щодо військових справ, періодизація, характер та завдання словенських збройних сил у грудні 1918-листопаді 1919 рр.

Ключові слова: Королівство СХС, Словенія, державні кордони, збройні сили

Місяць листопад 1918 р. для народів розваленої Австро-Угорської імперії був бурхливим часом утворення незалежних державних утворень, в тому числі й на північному заході Балкан, де була проголошена конфедеративна за своїм устроєм Держава СХС, складовою якої стала Словенія. Національний уряд Словенії, створений відразу, мав всю державну владу у своїх повноваженнях та повноваженнях центрального Національного Віча в Загребі. Це розповсюджувалося також і на військові питання. Національне віче СХС мало повноваження вирішення міжнародних питань щодо окупації території; також воно визначало мобілізаційні строки та роки призову. У більш конкретних військових завданнях Національний уряд Словенії мав великі повноваження.

У складній внутрішній ситуації, коли на території Словенії знаходилося велика кількість різномірних військових частин, полонених та дезертирів, одним з головних державотворчих питань була організація збройних сил. Завданнями збройних сил Національний уряд, перш за все, побачив у забезпеченні стабільної ситуації в області безпеки національних кордонів, що йому частково вдалося зробити – встановити південно-східний державний кордон у Штирії.

Якщо Національний уряд у листопаді 1918 р. більше приділяв уваги організаційній роботі, внутрішній безпеці та тільки розпочав вживати деякі заходи у зовнішньому напрямку – щодо вирішення головного національного питання поєднання всіх словенців в єдиній національній державі, Провінційному урядові, що був призначений Белградом після 1 грудня 1918 р., довелося це завдання виконувати більше на практиці, ходом намагаючись завершити організаційні проблеми.

Після краху монархії Австро-Угорщини, з моменту встановлення Держави СХС 29 жовтня 1918 року, до 1 лютого 1919 р., коли водночас із створенням Дравського дивізійного командування було завершено створення армії Королівства СХС на території Словенії, словенські збройні сили в перший раз в новітній історії виступали у так званій "абсолютно самостійній і незалежній якості" словенського національного життя [3, с.244].

Проблемами соціально-політичної історії Словенії у межах Королівства СХС опікуються декілька словенських науковців, серед яких М.Мікуж [8], Я.Плетерські [15], П.Водопівець, Ю.Перовшек [12; 13], Б.Балковець [2]; також боснійський фахівець М.Зечевич [22], хорватський історик права Ф.Чулінович [5; 6], та ін. Питання діяльності словенських збройних сил в цей період є одним з відтінків питання про державотворчі процеси у Словенії, тому словенські історики, серед яких Л.Уде [21], Я.Швайнцигер [19], Д.Гуштин [7], Л. Пеніч [10; 11], З.Серучар [17], Ю.Перовшек [11; 12], молоді автори М.Бізьяк та В.Чучек [3; 4] приділяють достатню увагу цьому аспекту.

Виходячи з цього, метою автора є вивчити діяльність Провінційного уряду Словенії з управління словенськими збройними силами у період до 1 лютого 1919 р., коли було завершено формування військової структури Королівства СХС на словенських землях. Мета роботи визначає низку завдань – надати періодизацію діяльності обох словенських органів державної влади на рубежі 1918-1919 рр. у військовій сфері, у боротьбі за національні кордони, визначення ставлення Провінційного уряду Словенії до питань соціальної та політичної ролі, значення та характеру збройних сил, як одного з ключових факторів побудови держави, вже в умовах нового, централізованого державного утворення – Королівства СХС.

Джерелами для вивчення питання є опубліковані документи та матеріали, які включають Протоколи засідань Національного та Провінційного урядів Словенії [16], публіцистичні матеріали, редакційні та авторські статті, об'яви та розголоси, надруковані в печатних органах діючих політичних партій (в основному "Словенець" та "Словенський народ") у 1918-1919 рр. [9, 13], а також нарративні публікації – спогади учасників подій, як, наприклад, полковника Віктора Андрейки [1], що містять у собі ще й статистичні матеріали.

Національний уряд СХС для Словенії, якщо слідувати точній назві цього органу управління, існував до 1 грудня 1918 р., коли Держава СХС вступила до Королівства сербів, хорватів і словенців (Королівство СХС). На цей момент Словенія вже досягла деяких успіхів у державотворенні, вона вже мала свої національні збройні сили та почала опікуватися закріпленням своїх північних кордонів. Там кордони проходили по словенським землям, ділили їх навпіл між Італією, переможницею у I світовій війні, та Австрією та Угорщиною, які були переможені. Це створювало додаткові ускладнення у прикордонній ситуації. На півночі старий австро-італійський кордон, який йшов по етнічно словенській Горіції, багаторазово змінювався внаслідок військових дій на Сочанському фронті I світової війни, й тому фактично підлягав міжнародній юрисдикції. Кордон же між Австрією та Словенією на всьому протязі до Угорщини був відкритий, і словенці мали дуже добру нагоду поєднати всі розрізнені століттями землі в єдину державу. Дві

колишніх провінції австрійської імперії – Карінтія та Штірія, – були здебільшого словенськими за етнічним складом.

Ситуація на кордоні з Італією. Угода про припинення вогню між Австрією та Італією була підписана 4 листопада 1918 р. Після того "перемир'я" австрійсько-угорська армія евакуювалася з території на захід від лінії Ратече-Понца-Триглав і на схід від вододілу Подбрда-Церкна-Ідрія-Логатець-Снежник до Шушака. Ця лінія, яку було призначено Антантою Італії в Лондонському Пакті, існувала як демаркаційна до Рапалльського договору, тому вона вже була досить недоторканою та незмінною, що також повинні були поважати військові. Національний уряд у військових питаннях був тісно пов'язаний з вказівками Національного Віча, тому він був повинен узяти до уваги рішення Національного Віча прийняти італійську окупацію Примор'я. 15 листопада 1918 р. Віче заявило, що "у місця, що займають італійці, (...) наші війська не повинні бути направлені" [13, с.50].

Італійські війська прибули 19 листопада на демаркаційну лінію. З цієї нагоди, італійські солдати переступили лінію й проникли до Врхніки, що викликало велике пожвавлення в Любляні і страх, що італійська армія може зайняти Любляню. Лейтенант Швабіч, як командир сербських військ, направив командирові італійської бригади в Логатцю ноту про те, що сербські війська отримали завдання зайняти позиції на демаркаційній лінії, і що будь-який перехід тієї лінії вважається за порушення угоди про припинення вогню, що це може привести до кровопролиття і що він в цьому разі заперечує будь-яку свою відповідальність. Коли італійський військовий штаб в Логатцю зрозумів, що його війська насправді вийшли за межі демаркаційної лінії, і що до Врхніки наближається сербська кавалерія, він видав наказ залишити Врхніку та зайти за демаркаційну лінію за пагорб Люблянський Врх.

На демаркаційній лінії не було ніяких важливих подій; у великих містах, як Бохінська Бистриця, Єсеніце, Крань, Шкофья Лока, стояли підрозділи 26-го Сербського полку і словенські озброєні станції, в цілому близько 300 солдатів, тоді як італійці на кордоні в першій лінії мали 5 добре озброєних дивізій, тобто щонайменше 50000 чол. [1, с.274]. Слабкі словенські підрозділи мали завдання спостереження кордону до укладення угоди в Рапалло в листопаді 1920 р.

Позиція на австрійському кордоні. У словенській частині Карінтії після створення Держави СХС були створені Національні ради та Національні стражі (гвардії), щоби вони підтримували правопорядок та мир й захищали словенську власність.

У відповідь карінтійські німці відразу ж почали велику агітацію, тому що головні економічні центри Карінтії – міста Целовець (Клагенфурт) і Бельяк (Філлах), які були в основному в південній Карінтії, опинилися під загрозою. Тому вони почали формувати свої власні національні збройні сили, які складалися на початку тільки з офіцерських батальйонів, колишніх моряків і деяких військових з інших полків.

Вже 5 листопада в Любляню до повіреного з національної оборони й до головнокомандувача II військового округу прийшли делегати карінтійських словенців, на чолі з д-ром Пірнатом просити допомоги. Вони розповіли про політичну і військову ситуацію і вимагали негайно приєднати Карінтію разом з Целовцем до державної території. В результаті цього настала потреба організувати оборонну кампанію словенської Карінтії. Була організована оборона кордонів від Подклоштра через Боровльє до Гориці, тобто 70 км довжини фронту. При цьому було б потрібно не менше 1000 ефективних гвинтівок, 30 кулеметів і декілька батарей.

Командування II Військового округу перебувало у відносно не вигідному становищі. Необхідні були й так малочисленні військові частини для підтримки порядку і миру в Любляні, для охорони різних складів, для спостереження західної демаркаційної лінії, таким чином не залишалось нічого для військової оборони Карінтії. Зібрати достатню кількість вояків в Карінтії не вдалося. Населення виказувало безпрецедентну байдужість, а іноді навіть стійку недовіру. Тим не менш, капітан Лаврич, змушений набрати свої сили в Гориці, 19 листопада вночі зайняв Боровльє (це з 5 офіцерами, 58 солдатами і 3 кулеметами), а також без боротьби роззброїв німецьку гвардію. За ці швидкі та рішучі дії капітан Лаврич отримав від Національного уряду звання майора Генерального штабу [1, с.275].

Ця операція з енергійний образ дій майора Лаврича призвели у Целовці до великого страху і хвилювання. Наслідками цього стали переговори між делегатами уряду Карінтії і майором Лавричем, при яких тимчасовою лінією демаркації признали р.Драву.

Незважаючи на повне зайняття всієї південної та східної Карінтії словенськими загонами, австрійський уряд ніяким чином не відмовився від силової політики на цій території. Під гаслом "Карінтія - корошцям" і за допомогою поміщиків і промисловців, які були зацікавлені в словенській Карінтії, посадових осіб та бюрократії, всі вони почали воедино вдумливо і рішуче збирати "Карінтійську вітчизняну гвардію".

Що стосується словенського *північно-східного кордону у Штірії*, яка була більш віддалена від фронту, ситуація була іншою. Там велика небезпека полягала в тому, щоби німці не проголосили Марібор і навколишні території землями, що належать Австрії. Їх обігнав тодішній командувач 26-го округу ополчення в Маріборі майор Рудольф Майстер, головна заслуга якого в тому, що в політичному і військовому відношенні він забрав Марібор, подвиг, величезне значення якого для існування єдиної Словенії до цих пір належним чином не оцінено [1, с.271]. За його власним проханням, був революційною Національною радою призначений генералом, щоби в повній міцності і силі представляти себе перед цивільним населенням. 1 листопада 1918 р. Майстер був проголошений головним військовим командувачем Держави СХС в цьому місті. Він наказав від'їзд всіх німецьких офіцерів і солдатів до 3-го листопада та розпочав військове проникнення у словенську національну прикордонну територію в Штірії. Зайняття національних прикордонних районів в Штірії стало завершеним фактом, що який потім підтвердила Паризька мирна конференція [21, с.39-81; 20, с.183, 196-198; 6, с.51-54]. Заслуги генерала Майстера ще й досі вшановує

сучасна Словенія [14]. Це стало головним практичним здобутком Національного уряду Словенії перед вступом її в Королівство СХС.

Так виглядала в цілому ситуація на півночі Словенії на 1 грудня 1918 р.

Військова структура протягом жовтня-грудня 1918 р. практично не змінювалася з австрійських часів. II Військовий підрозділ, який до того управлявся з Австрії, отримав словенське управління вже 31 жовтня, коли до Любляни прибув підполковник генерального штабу Мілан Ульманські та взяв на себе керівництво військовими справами в Словенії. Через кілька днів після того в Люблянну прибули інші офіцери генерального штабу та інші активні офіцери. За їхньою допомогою було засновано вищу військову інстанцію в Словенії – „Командування II військового підрозділу”. Очолював його фельдмаршал війська Національного Віча Нікола Іштванович, й воно було підпорядковано Словенському Національному урядові та Раді з національної оборони, головою якої був повірений д-р Ловро Погачник" [17, с.28; 19, с.28-29] Підпорядкований Іштвановичу, начальник генерального штабу підполковник Ульманський фактично керував всіма важливими військовими питаннями [1, с.269].

Здебільшого гірська територія Словенії дуже ускладнювала пересування великих людських резервів та на початку ХХ ст. ще не мала достатньо розвинутої інфраструктури. Словенські солдати наприкінці війни в основному перебували за межами території Словенії. Словенські офіцери були розсіяні по різних фронтах і полках австрійської армії. Але тяжке завдання зібрати нове, словенське військо було виконано досить худко.

Вже 30 жовтня майор Майстер заснував "Штирійське прикордонне командування" на сході Словенії, в Маріборі, яке охопило майже весь південь колишньої австрійської провінції Штирія [1, с.271].

6 листопада 1918 р. повірений з національної оборони надав капітану Генерального штабу Альфреду Лавричу завдання військової організації Західної Карінтії [1, с.275].

На 1 грудня 1918 р. військова структура була організована таким чином:

а) прикордонне командування в західній Карінтії: командир майор Лаврич: 1-й батальйон Люблянського полку в Подрожиці, 1-й батальйон і дві гармати в Боровльях. Завдання: оборона 70 км лінії від Подклоштра до Галіції.

б) прикордонне командування на сході Карінтії: командувач майор Жерьяв, потім полковник Блейвейс з одним батальйоном Люблянського та трьома батальйонами Цельського полків і з 2 батареями, які займали район на південь і на північ від річки Драва до р.Крка, сіл Декше, Гребиньє та Липиця.

в) Штирійське прикордонне командування: командувач, генерал Майстер з трьома батальйонами Маріборського та одним батальйоном Трієстського полку, одним кавалерійським ескадром і 3 батареями. Завдання: захист північного кордону від Дравограду через Шпільє уздовж р.Мура, в тому числі Радгона.

В Люблянні залишився тільки словенський планінський (гірський) полк з трьох батальйонів, авіація і телеграфний загін. У всіх великих містах і військових районах були постійні командування [1, с.276].

Наприкінці листопада 1918 р. в складі II Військового підрозділу, у розпорядженні Національного уряду, було за списком 12375 солдатів і офіцерів (за складом - 2 генерали, 47 штабних офіцерів, 962 офіцерів і 11364 солдатів). На озброєнні було 21347 гвинтівок, 857 кулеметів, 538 гармат і 7 літаків. Крім того, ще було 1797 коней, 2232 візки та 417 автомобілів [13, с.55].

Треба ще узяти до уваги, що реальна міць словенської армії була більша, тому що під безпосереднім командуванням II Військового підрозділу було ще 1773 сербських солдатів і офіцерів - колишніх австрійських військовополонених, та чеська бригада [19, с.71-72].

У той же час у Белграді була підготовлена реорганізація війська для всього королівства. Перше воєнне міністерство присягнуло королю 20 грудня 1918 р., першим воєнним міністром був призначений генерал Михайло Рашич.

Заради введених реорганізаційних робіт центральний уряд в Белграді, точніше Верховне командування послало перед Різдвами святами у грудні 1918 р. військову місію в Люблянну, яка складалася з генерала Крсте Смільянича й підполковника генштабу Мілютіна Недича. Цим офіцерам було поставлено завдання підготувати все, що було необхідно, для якомога швидшого проведення організації югославської армії в Словенії відповідно до існуючої організації сербської армії.

У Люблянні для словенської території було основане Командування Дравського дивізійного округу над усіма тодішніми військами, яке офіційно пристало до роботи 1 лютого 1919 р., але спочатку воно не могло мати вирішального впливу на бойові дії і переговори з сусідніми національними урядами. У той же час з 1 лютого було розпущено командування II Військового округу та його штаб.

Зі створенням командування Дравської дивізії почалася контрольована організація югославської армії в провінції Словенія. Були створені військові округи в Люблянні (№ 45), в Цельї (№ 46) та Маріборі (№ 47). Оскільки словенські полки всі на кордонах, довелося чекати, щоб здійснити реорганізацію, поки ситуація не вирівнюється. Оскільки всі місцеві полки були в Карінтії, прийшов до Любляни тимчасово 4-ий Сербський полк, й там вже постійно знаходився ще 26-й Сербський полк. Той мав свої загони розкидані по італійському та частково західно-карінтійському кордону.

Вже Національному урядові довелося прийняти рішення про оперативне використання словенських збройних сил на полі бойових дій в північній Карінтії і Штирії [7, с.263-265, 269-271; 3, с.122-134; 18, 1, с.196-198]. Якщо на північному заході, в Горіці, боїв з італійцями не було, а бої на північному сході, в Штирії, довго не починалися та закінчилися досить швидко на початку лютого 1918 р., то в Карінтії вони тільки-но почалися й тривали до червня 1919 р.

Ці події були спровоковані чутками, а потім з 18 січня і дійсним початком Паризької мирної конференції, одним з питань якої було наведення кордонів у Середній Європі.

Уже 14 грудня велика кількість австрійських військ оточила Граштайн, який був зайнятий сербськими військами з Любляни. У різдвяні свята, австрійські військові управління на фронтівній лінії при Лабуду та в південній Карінтії при Боровльях напали на малочисленні словенські загопи та казарми при Шент Павлу, Лабуду, Подклоштру і Боровльях. Вже 26 грудня австрійські військові загопи їх зайняли та погрозували навіть Дравограду. При прибутті допомоги подальше проникнення було зупинено.

На початку січня 1919 р. знов вибухнули військові конфлікти між австрійців і словенців. Австрійські війська звернулися проти Великовця, хотіли ще з нападом на Великовець отримати східну Карінтію. Цей напад відбувся 12 січня 1919 р. Словенці, обороняючи великовецький плацдарм, відбили атаку повністю й Великовець, Дравоград і Межицька долина залишилися в їхніх руках. Війська протиборчих сторін поділили територію Карінтії, при чому словенські війська в цьому перемагали. Потрібно було врегулювати прикордонну ситуацію, заради чого була зібрана Оглядова комісія під проводом підполковника Шермана Майлза, в той час члена спеціальної Американської дослідницької комісії у Відні. Комісія Майлза відповідно до протокола, який 22 січня 1919 р. підписали в Граці представники словенської Карінтії і словенського Провінційного уряду, мала повноваження на визначення демаркаційного кордону для державного розмежування між Австрією та Королівством СХС в Карінтії.

У період діяльності комісії Майлза, з 26 січня по 6 лютого 1919 р., стало особливо ясно, що сторони можуть вплинути на висновок комісії не тільки пропагандистськими, але й бойовими діями. Важкі бої відбулися в районі відповідальності майора Лаврича 4-8 лютого 1919 р., коли австрійські Карінтійські загопи напали на наших при Подклоштру та Боровльях. Перед перевагою австрійських військ було необхідно виведення наших військ. У цих важких боях біля Боровель пало 10 солдатів і близько 20 отримали поранення. Майор Лаврич, який стояв у першій лінії, був поранений, його ад'ютант лейтенант Сірнік загинув [1, с.276]. Південна Каринтія, таким чином, перейшла в руки супротивника.

На північно-східному, штирійському кордоні теж дійшло до бойових дій, хоча вони мали більш локальний характер, як в Соботі, Лучанах, Шпільї, Цмуреку і Радгоні (4 лютого 1919 р.). Тим не менш, Штирійський уряд у Граці виказав набагато більш політичної поміркованості й розсудливості, ніж Целовський уряд, і в інтересах миру 13 лютого 1919 р. уклав, завдяки генералу Майстеру, перемир'я з Провінційним урядом, яке тривало до Сен-Жерменського мирного договору.

Після цих боїв відбулися переговори в Граці, що закінчилися безрезультатно, до нового режиму припинення вогню і проведення демаркаційної лінії згідно з доповіддю Майлза. Ця лінія йшла по Караванках до Фрейбаха і потім на захід і на північ від Великовця та існувала фактично до 28 травня 1919 р., хоча австрійські війська майже щодня її переступали.

Оскільки австрійські війська, як і раніше, пострілами або переходом через демаркаційну лінію порушували перемир'я, з дозволу командира новоствореної Дравської дивізії словенці виконували невеликі оборонні вилазки на захід і на північ від Великовця для того, щоб захистити Великовський плацдарм. Одна з таких вилазок – 28 квітня 1919 р. – отримала характер дійсного наступу, тому що атакуючі словенські війська проникли далеко на північ, навіть до Крки. Цей напад був проведений без дозволу командира дивізії [1, с.277] й це було останнім самостійним вчинком словенських збройних сил за період існування Королівства СХС. Австрійські війська в контрнаступі змусили словенців залишити Великовець і всю сідну Карінтію.

Причини цієї невдачі можна побачити не тільки у недостатній чисельності військ і усталості вояків, які вже з січня несли напружену оборонну прикордонну службу, але й за відсутності резервів. Крім того, дисципліна була слабкою, війська мали більше характер міліції. Погано впливала також апатія населення в великовецькому районі.

З 28 травня по 4 червня проходив добро організований наступ вже королівської армії в Карінтії, який закінчився тим, що Австрія запросила перемир'я. На жаль, цей успіх тривав недовго, оскільки дипломатія, особливо італійська, зруйнувала всі досягнуті військові успіхи. Подальші переговори та інші міжнародні та політичні події призвели до втрати Карінтії для Словенії.

За критерії історичної періодизації у військовій сфері можливо взяти структурний розвиток військової організації на словенських землях та ступінь самостійності Словенії в управлінні своїми збройними силами. С другого боку, також важливим є хід бойових дій на північних кордонах, який за датуванням ніяк не співпадає зі структурними реорганізаціями. Причинами цього можна назвати малочисельність словенських військ, слабкість військової організації та дисципліни, інформаційну відірваність військ на бойовому полі від командування в Любляні.

Не викликає сумніву перший період діяльності словенських державних органів щодо управління збройними силами. Це період існування Держави СХС від 29 жовтня до 1 грудня 1918 р. Цей період характеризується максимальною інтенсифікацією державотворчих процесів в Словенії, в тому числі у військовій сфері.

Національний уряд за місяць свого існування зробив перші, але найважливіші кроки в цьому напрямку: узаконення словенського громадянства, з чого витікали записання військових словенському урядові, реєстрація особистості, постанова на державне харчування, демобілізація словенців з війська Австро-Угорщини, мобілізація в нове військо, керування військовою духовною службою та зміни у Військово-кримінальному кодексі.

За цей період словенські вояки, які були розпоршені по всім австрійським фронтам, були зібрані у батьківщині, організовані та вже направлені на рішення внутрішніх та зовнішніх завдань. За місяць існування Держави СХС Словенія була чистою від іноземних вояків, дезертирів та військовополонених. Збройні сили Словенії існували окремо, управлялися Національним урядом та здобули вже політично-

національного характеру. Завдяки їх успішній діяльності був встановлений штирійський кордон, який й досі не змінений.

Щодо другого періоду, словенські історики деяким чином розходяться.

Після входження Словенії у Королівство СХС Національний уряд був розпущений, й на його місце прийшов назначений з Белграда так званий "Провінційний Уряд для Словенії". Повноваження Провінційного уряду були дуже скорочені, в ньому вже не було повіренства з військових справ. Період формування королівського воєнного міністерства та організації нової структури управління великої багатонаціональної держави за сербським примірником зайняв деякий час, і тоді словенські військові підрозділи перебували фактично під проводом Провінційного уряду до 1 лютого 1919 р. Це також показує оголошення Провінційного уряду Словенії 31 січня 1919 р., де уряд за королівським повелінням від 22 грудня 1918 р. наказав щоб "всі війська, і всі військові установи і всі питання, які до цих пір знаходяться під командуванням II Військового округу, перейшли 1 лютого 1919 р. під командування командувача Дравського дивізійного управління" [16, 1, с.320; 18, 1, с.193, 194, 212-213]. Юрій Перовшек все ж виділяє цей час окремим періодом за структурним критерієм.

На думку Матьяжа Бізьяка, який бере за критерій ступінь самостійності армії, однак, другий період продовжувався до кінця квітня 1919 р. Як він пише, "після створення Дравського дивізійного управління, хоча ми не можемо офіційно говорити про Збройні сили Словенії, тому що словенські війська стали частиною спільної армії Королівства СХС, але ця сербська спільнота представлена була тільки командуючим генералом і кількома сербськими військовими частинами, обидва жорсткі військових тягарі у догляду за армією і фронтові бойові дії, були у словенських руках. Словенська військова автономія, у дещо іншій формі, таким чином продовжувалася до кінця квітня 1919 р., коли, під час на жаль нещасливого словенського наступу в Каринтії і успішних австрійських проти наступів, нарешті, прийняла статус самостійності" [3, с.245].

Доцільним здається виділити наступні періоди урядового управління словенськими збройними силами.

Перший період, 29 жовтня – 30 листопада 1918 р. – характеризується ініціалізацією діяльності Національного уряду з формування збройних сил Словенії, які використовуються як активний державотворчий фактор, як у внутрішній, так і в зовнішній політиці Словенії. В цей час завдяки збройними силами частково реалізуються плани щодо встановлення північного державного кордону Словенії. Організація війська не була завершена, що в майбутньому призвело до поганих наслідків.

Другий період ми бачимо з 1 грудня 1918 р. по 1 лютого 1919 р., до створення Дравського дивізійного управління, коли словенський Провінційний уряд втратив офіційні повноваження щодо військового управління, але на практиці все ще управляв військами та прикордонною ситуацією на півночі, яка швидко погіршувалася.

Третій період можна виділити з 1 лютого по 28 квітня 1919 р., коли словенські війська дійсно самостійно захищали свій північний кордон від австрійців вже під проводом Дравського дивізійного управління. Організаційні питання на цей момент були вже майже вирішені, але все ще відчувалася недостатня чисельність військ, усталості вояків, слабка дисципліна. Фактично Провінційний уряд Словенії не мав офіційних методів впливу на ситуацію з кордонами й весь час апелював до центрального уряду в Белграді. Подальші події, – бойові дії наприкінці травня, військова перемога югославської армії 4 червня 1919 р. та подальша дипломатична поразка в Каринтії, – вже не були саме словенською справою. Тому цей період вже виходить за рамки нашого дослідження.

Словенський уряд визначив національно-політичний характер збройних сил, які були сформовані або діяли на території Словенії з 29 жовтня 1918 р. За часів існування Держави СХС в основному використовувалися терміни "солдат" і "солдати" [16, 1, с.79, 98, 100, 126], а також говорили про членів "національної армії" [16, 1, с.93]. Коли 28-го жовтня 1918 р. в Загребі 25-й Домобранський піхотний полк присягнув Національному Вічеві, бюлетень Югославської демократичної партії (JDS) „Словенський народ” 29 жовтня – у день створення Держави СХС – повідомив, що у нас вже є "національна армія". Ліберали частіше розглядали новостворені військові підрозділи – як у державі СХС, так і в Словенії – в якості одиниць югославської армії, хоча „Словенський народ” на початку листопада 1918 р. також написав про (словенську) національну армію і розпочав дискусію щодо використання словенської командної мови замість німецької [13, с.59-60].

У дійсності етнонаціональний склад новоорганізованого війська був далекий від моноетнічності. На прохання словенської військової влади чеська бригада, яка, повертаючись додому, прибула 1 листопада з Айдовщини в Раздрто, прийняла охоронну службу на залізничній лінії із Шент-Петра на Красу до Логатця. Вони налаштували станційні управління та відправили повертаючих солдатів зі станцій в передмістях Любляни, яка, таким чином, була збережена від військової повені [1, с.270]. Таким чином, Національний уряд прийняв рішення від 6 листопада 1918 р. узяти "на свою службу чеський легіон, кількістю близько 3500 чоловіків і оплачувати так само, як своїм солдатам" [16, т.1, с.79; 19, с.267-268].

6 листопада 1918 р. із австрійського військового полону прибув транспорт сербських офіцерів і солдатів [19, с.72]. Офіцери та солдати з того транспорту і сербські військовополонені, які були на шляху з інших таборів в Австрії, зупинилися в Любляні і залишилися в Словенії, в листопаді 1918 р. були реорганізовані у Командування сербських чет (загонів) в Любляні [19, с.109-113; 17, с.28; 22, с.205]. З них у другій половині листопада 1918 р. за згодою сербського уряду і Національного Віча був створений 26-й Піхотний полк Командування сербських військ в Любляні [22, с.205]. Одиниці сербського Командування в Любляні "діяли за завданням чи за погодженням з Національним урядом у Любляні та співпрацювали з словенськими військовими підрозділами" [19, с.265]. Національний уряд, безумовно, вітав сербських

солдатів і офіцерів, враховуючи, що це призводило до збільшення чисельності військ, котрими уряд міг розпоряджатися.

Сербські солдати надали словенцям кілька великих послуг, особливо підполковник Стеван Швабич, який 14-го листопада 1918 р. в Врхнікі своїм ультиматумом зупинив проникнення італійців до Любляни. При цьому він представив свій підрозділ як одиницю сербської регулярної армії й таким чином армії Антанти [19, с.111-113, 264-265]. Ще додамо, що уряд тяготів до того, щоби мати під рукою якомога більше солдатів.

Цікавим також є термінологія, яку тоді почали використовувати у пресі. Вже наприкінці листопада 1918 р., коли в бойових діях в Каринтії також взяли участь сербські підрозділи, почав з'являтися термін "югославські війська" [16, т.1, с.142, 147]. Тим не менш, навіть після створення Королівства СХС і прибуття перших підрозділів регулярної сербської армії на територію Словенії „Словенський народ” під висловом "наші військові сили" мав на увазі, що їх представляли собою головним чином словенські офіцери і знаходилися вони під командуванням словенського національного уряду, але також розділяв сербських і "наших", або сербських і словенських військових одиниць. 11 січня 1919 р., говорячи про словенські військової частини, які воювали в Каринтії, журнал безсумнівно використав найменування "першої національної армії словенців" [13, с.59].

Але у Королівстві СХС, при згадуванні військових одиниць, офіцерів і солдатів вже офіційно увели термін "югославський" [16, т.1, с.164]. Про це у ноті від 24 грудня 1918 р., яку надіслав Провінційний уряд Каринтійському районному урядові та Державному бюро закордонних справ німецької Австрії, знайдемо посилання на "сербські та югославські війська" або "сербські та югославські одиниці" [13, с.60]. Можливо, що словенський уряд з призначенням югославських військ мав на думці сербські чети як словенські військові одиниці. Поінформованість про існування словенських Збройних Сил на початку 1919 року дуже чітко висловив Провінційний уряд Словенії. Це підтверджується урядовою подякою підполковнику М.Ульманському, начальнику Генштабу II Військового розділу. У листі, направленому йому 17 лютого 1919 року, уряд надав найтепліші привітання "від імені словенської національної армії" [16, т.1, с.376; 13, с.60].

Провінційний уряд визначав плани щодо соціального і політичного характеру збройних сил. Показовою в цьому питанні була заява сербського полковника Мілана Прибічевича на 38-й сесії Національного уряду 23 грудня 1918 р. Прибічевич, якому було доручено організацію солдатів у Любляні, про характер майбутньої югославської армії підкреслив наступне:

"Нам треба уяснити, що нова армія повинна мати істинні корені у народі і підтримувати правильний баланс між усіма громадянами країни (Королівства) СХС, що є необхідною умовою для щирих відносин між самими солдатами (...) Що стосується солдатів, то слід зазначити, що нова армія має бути народною, щоби не було жодного мілітаризму, солдат має бути громадянином, і щоби військова служба була такою, щоби солдат згадував казарми з подякою в своєму серці і переказував би своїм рідним на селі, що він дізнався в казармі і як він жив там. Нову армію треба створювати на зовсім іншій основі, ніж сучасна. Неможливо, щоби солдати були такі занехаяні, як зараз, в заплатах, брудні, хворі, сплячі у верхньому одязі.

Солдат повинен бути справедливо наділений продуктами харчування, гарним одягом і красивим ліжком. Він буде не тільки тренуватися, але й буде мати в казармах допомогу для навчання, наприклад, курс абетки, лекції з різних питань... Казарма буде також дбати про співи і благородні розумові ігри... Полки будуть носити імена не військових сановників, але особистостей, яких весь народ шанує як своїх благодійників. ... Це людям покаже, що нова армія є зовсім іншою, що вона відрізняється від колишньої австрійської армії... Словенський уряд та духовенство мають народу пояснити, що це є за річ" [16, т.1, с.210, 211; 13, с.60-61].

Таким чином ми бачимо, що після створення Королівства СХС уряд намагався впроваджувати ідею створення сучасного, антимілітаристського духу нової армії, згідно з яким збройні сили були важливим елементом демократичного життя і впливовою соціальною та культурною установою.

* *
*

У переломному листопаді 1918 р., коли словенці пережили крах одної, появу іншої і перетворення в третю державну сукупність, Національний уряд зробив потужний крок у створенні військових формувань та почав нелегку роботу по з'єднанню роздрібленої словенської національної території, що стало підґрунтям для розповсюдження та пропаганди ідеї словенської незалежної держави серед всього словенського населення.

Але ці прагнення незабаром були зупинені зовнішніми факторами - намаганням Австрії залишити для себе якомога більше колишніх земель та приєднанням до Королівства СХС з його централізаційними тенденціями.

Новий словенський Провінційний уряд 4 грудня 1918 р. продовжував справу Національного уряду, відповідально намагаючись поліпшити організацію збройних сил як важливої складової частини державної та соціальної структури. Основним завданням збройних сил Провінційний уряд перш за все бачив у продовженні боротьби за словенські північні національні кордони, підтримуючи ідею військового вирішення цієї проблеми.

Фактично він керував військовими справами з моменту вступу Словенії до Королівства СХС 1 грудня 1918 р. по 1 лютого 1919 р., до створення Дравського дивізійного управління. В цей час словенський Провінційний уряд втратив офіційні повноваження щодо військового управління, але на практиці все ще управляв військами та прикордонною ситуацією на півночі, яка швидко погіршувалася. Після створення Дравської дивізії Провінційний уряд остаточно загубив будь-який вплив на словенські збройні сили.

На зламі 1918-1919 років всі ключові діячі тодішньої словенської влади добре розуміли важливість етнічного значення збройних сил. Національний, і потім Провінційний уряд Словенії добре усвідомлював словенський національний характер збройних сил, хоча вже в цей час панувало також розуміння військових одиниць в югославянському значенні.

Позиція, на якій стояв Національний, а потім Провінційний уряд, – це новий соціальний, культурний та політико-військовий характер збройних сил, сучасний, антимілітаристичний дух нової армії. Як і інші соціальні та політичні чинники, які рішуче захищають життєво важливі національно-державні інтереси, за загальною думкою, нова армія мала бути заснована на гуманних, справедливих і коректних відносинах між офіцерами і солдатами.

Такому сучасному і соціально прогресивному погляду словенської влади на характер словенської національної армії, пізніший час не був сприятливим. Армія Королівства СХС, заснована на території Словенії у момент створення Дравського дивізійного командування, розвивалася в мілітаристському дусі, і перетворилася у важливий елемент недемократичної, унітаристської політичної системи Першої Югославії.

Джерела та література

1. Andrejka V.J. Razvoj vojaštva in vojaški dogodki od prevrata do danes / Viktor J. Andrejka // Slovenci v desetletju 1918–1928: Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine / uredil Josip Mal. - Ljubljana: Leonova družba, 1928. - str. 269-295.
2. Balkovec B. Prva slovenska vlada 1918-1921 / Bojan Balkovec . - Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1992. - 191 str.
3. Bizjak M. Slovenska vojska 1918-1919 in formiranje Dravske divizijske oblasti: mag. naloga / Matjaž Bizjak; Univerza v Ljubljani, FF. - Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2001. - 286 str.
4. Čuček V. Boj za severno slovensko mejo 1918-1919: dipl. naloga / Vojko Čuček. - Ljubljana:[V. Čuček], 1997. - 175 f.: zemljevidi
5. Čulinović F. Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja XIX. i XX. vijeka / Ferdo Čulinović. - Zagreb : Školska knjiga, 1953. - XI, 346 str.
6. Čulinović F. Državnopravni razvitak Jugoslavije/ Ferdo Čulinović. - Zagreb: Pravni fakultet, 1981. - XVI, 306 str.
7. Guštin D. Dve antantni vojski na Slovenskem leta 1918 / Damijan Guštin // Stiplovškov zbornik/ uredil Dušan Nečak. - Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2005. - Str. 73-88.
8. Mikuž M. Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917-1941 / Metod Mikuž ;[kazala in dokumentarno slikovno gradivo je pripravil Mirko Stiplovšek]. - V Ljubljani: Mladinska knjiga, 1965. - 555 str.
9. Mrzlikar N. Vloga časnika Slovenec v slovenskem političnem in družbenem razvoju / Nina Mrzlikar. - Ljubljana: [N. Mrzlikar], 2002. - 66 f.
10. Penič L. General Rudolf Maister in boj za slovensko severno mejo v letih 1918-1920 / Lojze Penič // Skozi čas: zbornik Muzeja narodne osvoboditve Maribor za leto. - 2005. - Str. 25-38. Penič L. Boj za slovensko severno mejo v letih 1918-1919 na Štajerskem in Koroškem / Lojze Penič // Znamenje: revija za teološka, družbena in kulturna vprašanja.- Št. 5/6 (2007), str. 94-98.
11. Perovšek J. Slovenska osamosvojitve v letu 1918: študija o slovenski državnosti v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov. - Ljubljana: Modrijan, 1998. - / Jurij Perovšek. - 191 str.
12. Perovšek J. V zaželeni deželi: slovenska izkušnja s Kraljevino SHS/Jugoslavijo : 1918-1941 / Jurij Perovšek. - Ljubljana : Inštitut za novejšo zgodovino, 2009. - 314 str.
13. Pišlar M. Obletnica bojev za severno mejo in ustanovitve TO / Marko Pišlar // Revija slovenska vojska. - 2008. - Letnik XVI. - Št.19. - Str.2.
14. Pleterski J. Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo: politika na domačih tleh med vojno 1914-1918 / Janko Pleterski. - Ljubljana: Slovenska matica, 1971. - 323 str.
15. Sejni zapiski Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželni vlad za Slovenijo: 1918-1921 / za objavo pripravil Peter Ribnikar. - Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1998-2002. -3 zv.
16. Seručar Z. Vojne akcije u Koruškoj 1918/19.godine : kratak pregled / Zdravko Seručar. - Beograd : Vojnoistorijski institut I.A., 1950. - 69 str.
17. Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848-1992. 1. knj / (Ur. Fischer Jasna et al.). - Ljubljana: Mladinska knjiga: Inštitut za novejšo zgodovino, 2005. - 1509 str.
18. Švajncer J.J. Slovenska vojska 1918-1919 / Janez J. Švajncer. - V Ljubljani: Prešernova družba, 1990. - 332 str.,[48] str. pril.
19. Tomšič I. Razpad Avstro-Ogrske in nastajanje slovenske državnosti / Ivan Tomšič // Naši razgledi. - 7.11.1969. - Str. 625-626.
20. Ude L. Boj za severno slovensko mejo 1918-1919 / Lojze Ude. - Maribor: Založba Obzorja, 1977. - 294 str.
21. Zečević M. Slovenska ljudska stranka in jugoslovske zedinjenje 1917-1921: od majniške deklaracije do vidovdanske ustave/ Momčilo Zečević; [prevedel Branko Avsenak]. - Maribor: Založba Obzorja, 1977. - 425 str.

Мальшина К. В. Деятельность Провинциального правительства Словении по управлению вооруженными силами на рубеже 1918/1919 гг.

Статья посвящена вопросам управления словенскими вооруженными силами под руководством Провинциального правительства Словении в составе Королевства СХС. Освещаются особенности административного положения и границ Словении в составе Королевства СХС, формы работы правительства в военной сфере, периодизация, характер и задачи словенских вооруженных сил в декабре 1918-январе 1919 гг.

Ключевые слова: Королевство СХС, Словения, государственные границы, вооруженные силы

Malshyna K. V. The activities of the Provincial Government of Slovenia to manage the Slovenian military forces at the edge of 1918/1919

Article is devoted to the management of Slovenian military forces by the Provincial Government of Slovenia in the Kingdom of of SHS. Specific features of the administrative situation and borders Slovenia as part of the Kingdom of of SHS, the forms of the Government's work on military affairs, the periodization, character and tasks of the Slovenian military forces in December 1918 - January 1919 are researched.

Keywords: The Kingdom of SHS, Slovenia, state borders, military forces